

EPISCOPIA ORTODOXĂ DIN ARAD ȘI ORADEA-MARE ÎN PERIOADA PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL

Prof. Univ. Dr. Anton ILICA

Într-un colț al bibliotecii mele, am dat peste *Protocol despre Ședințele Sinodului eparhial din Dieceza ortodoxă rom. a Aradului*, ținute în sesiunea ordinară din anii 1918-1920 (conform obiceiului, aceste protocoale au fost tipărite la Editura Diecezană din Arad). Amintim că Episcopia Arad gestiona problemele bisericești și școlare din Consistoriul ort. român din Arad și din Consistoriul eparhial din Oradea Mare, precum și ale senatelor școlare. Episcopia Arad (Ioan I. Papp) numește, în 1917, pe Roman Ciorogariu vicar episcopesc pentru Eparhia din Oradea. În această calitate și în condiții excepționale determinate de război, în 16 oct. 1920, se restaurează Episcopia de Oradea, Ciorogariu fiind numit episcop arhimandrit, primind investitura (martie 1921) din mâinile regelui Ferdinand I al României. Protocolul despre Ședințele sinodale cuprinde Rapoarte ale Consistoriului, ale Senatului bisericesc, Senatului episcopesc și Senatului școlar pe anii 1917, 1918, 1919 și acte sinodale pe anul 1920. Acestea reprezintă activitatea celor două entități bisericești în mod diferențiat: documentația pentru Arad era semnată de episcopul Ioan I. Papp, iar documentația pentru Oradea-Mare purtau semnătura episcopului vicar Roman Ciorogariu.

Voi contura succint biografia celor doi ierarhi, implicați în organizarea și desfășurarea activităților specifice episcopale. Ioan Ignatie Papp s-a născut în Pocioveliște, ținutul Bihor (1848), iar Roman Ciorogariu s-a născut în Pe-

cica, Arad (1852). Ambii vor urma cursurile Institutului Teologic Ortodox din Arad, fiind o perioadă profesori, apoi ambii au devenit călugări, oficierea făcându-se la Mănăstirea Hodoș-Bodrog. Ioan Ignatie Papp va fi ales Episcop al Aradului (1902), iar Roman Ciorogariu va deveni Episcop al Oradei-Mari în 1919, după ce o perioadă a fost Episcop vicar (1917).

Remarcăm frumoasa activitate culturală a lui Roman Ciorogariu, ca sprijinitor de publicații teologice: *Biserica și Școala* (Arad), colaborator la *Tribuna* (Sibiu), director de Institut Teologic, membru implicat în diferite corporații bisericești, autor de cărți (*Zile trăite*, 1926; *Tribuna și tribuniștii*, 1936; *Spre prăpastie*), participant la Alba-Iulia, membru al Academiei Române și militant pentru reactivarea statală a spiritului românesc în episcopia sa.

Episcopul Ioan Ignatie Papp a fost delegat al Aradului la Alba-Iulia, fiind printre cei care au înmănat Regelui Ferdinand I al României *Rezoluția populară de la Alba-Iulia de Unire a Transilvaniei cu România*. A trecut la cele veșnice în 21 ian. 1925, la Arad, iar Roman Ciorogariu a fost așezat în Biserica cu Lună din Oradea în 21 ian. 1936.

Revenim la situația bisericii din cele două episcopii (Arad și Oradea), Rapoartele consemnează o serie de date relevante pentru istorie și pentru activitatea episcopală într-o asemenea perioadă tulburată de război și de faptele naționaliste și banditești ale revoluționarilor roșii, conduse de Bela Kun.

Pentru anul 1917, COR (Consistoriul Ortodox Român) Arad raportează, pe lângă aspectele formale privind viața și activitatea parohiilor, câteva elemente specifice: numărul credincioșilor ortodocși scade cu 4.839, iar la Institutul de teologie au fost înmatriculați doar 81, absolvind 35 de preoți. Mai apoi, dacă la sfârșitul anului 1916, au fost 417 preoți parohiali, în anul 2017, au rămas 408, rămânând 37 de parohii vacante. Un număr de 19 preoți se află în serviciul militar activ. Într-o statistică foarte interesantă, se menționează următoarele: există 312 comune „bisericești matre”, alte 128 comune „bisericești filii”, precum și un număr de 341 biserici, la un număr de 74.415 case, locuite de 82.717 familii. În decursul anului, s-au născut 4.264 de fete și băieți (cu 170 mai puține fete) și au decedat 8.573, dintre care unii au avut moarte silnică: uciși (16), sinuciși (29), nenorociți (68). Au trecut la ortodoxie, 72 de credincioși și au trecut spre alte culte 1.073. Au imigrat 1.032 și au emigrat 561 de credincioși. În fine, în decursul anului nu a fost zidită nicio biserică, iar patru (Revetiș, Bălinț, Hisiași și Bărătez) au fost renovate.

În anii următori, „Consistoriul, sub influența evenimentelor dezastruoase a fost constrâns a se mărgini la rezolvarea afacerilor curente cu caracter

curat oficial". În anii 1918 și 1919, situația bisericii ortodoxe „s-a agravat prin izbucnirea revoluțiunii maghiare în luna octombrie 1918. Patimile s-au dezlănțuit cu o forță brutală. Elemente obscure ale societății omenești s-au ridicat la suprafață întronând violența, anarhia, jaful și devastarea” (p. 155). În zona sud – vestică, armata sârbească a ocupat Banatul până la Mureș, inclusiv Timișoara, Orțișoara și Aradu – Nou. După Hotărârea Adunării Naționale de la Alba Iulia (1 dec. 1918) de Unire, „toată ura seculară a șovinismului maghiar s-a descărcat asupra blândului și pașnicului nostru popor cu o violență nemaipomenită”. Raportul general al Consistoriului continuă: „Bande de gărzi maghiare, cutreierând satele românești, au jefuit, au pângărit sfintele altare, au masacrat poporul și preoțimea cu o cruzime barbară”. Au fost uciși preoții Corneliu Popescu și Corneliu Leucuța, din Și-mand. 27 de preoți s-au refugiat. A fost un adevărat calvar, care a durat până în 17 mai 1919, când armata română a intrat în Arad, restabilind ordinea. Cu toate acestea, 55 de parohii au rămas vacante, cu puține speranțe să fie ocupate imediat, întrucât la Institutul Teologic din Arad s-au înscris, la toate cursurile, doar 20 de elevi (au absolvit 24 de teologi în anul 1918 și 26 în anul 1919). În cei trei ani, au frecventat anul I - 8, respectiv 6 studenți, în anul II - 9, respectiv 10 studenți, iar în anul III - 11, respectiv 6 studenți.

Referitor la „partea formală”, Episcopia Arad avea 408 preoți, iar la finele anului 1.919, numărul acestora a fost de 388 preoți, având 328 parohi, la un număr de 399 parohii sistematizate, 341 biserici, pentru o populație de 75.498 case. S-au născut 8.846 băieți și fete și au repauzat 7.148 de cetățeni ortodocși. S-au mutat de la altă religie în credința ortodoxă un număr de 88 de indivizi și au plecat din rândul ortodocșilor 82 de suflete. Episcopia avea, la sfârșitul anului 1919, un număr de 388.689 credincioși. În decursul celor doi ani bisericești, nu s-a renovat și nu s-a construit nicio biserică.

Rapoartele generale ale Consistoriului eparhial ort. rom. Din Oradea-Mare (către Sinodul Eparhial) au fost elaborate de episcopul vicar, Roman Ciorgariu, fiind prezentate abia în 1920. Au mai multă consistență, grație calităților scriitoricești și unei înalte culturi teologice a raportorului. Sunt trei rapoarte pe anii 1917, 1918 și 1919, urmând aceleași grile de elaborare: activitatea generală, activitatea specială, partea statistică, biserici și concluzii.

Anul 1917 a fost unul de „sedisvacanță”, de aceea, afirmă *Raportul*, se va putea reprezenta activitatea pastorală, duhovnicească și culturală abia după desfășurarea „conferințelor pastorale”. Cu toate acestea, impresia este că există „probe de demnitate și sobrietate” în activitatea preoților, în ciuda

unor greutăți materiale și a situației speciale impuse de starea de război. În Episcopia Orădiei-Mari, există 276 comune bisericesti matre și 71 de filii, din care 61 sunt parohii vacante. Sunt 216.279 de suflete ortodoxe. S-au născut 4.678 copii și au murit 5.622 de oameni. În district, există 1.952 de sec-tari. Nu s-au zidit biserici noi, doar discrete reparații la Cârpeștii Mici, Cheșa, Gurbești și Inand. Urmează un frumos eseu, în cadrul concluziilor, despre „influența războiului asupra credinței și a vieții religioase”. În faza primă a războiului, început în urmă cu 4 ani, „am avut impresia renașterii credinței”, „biserica devenise o trebuință ardentă, iar rugăciunea – o hrană de toate zilele” (p. 181). Mai apoi, s-a instalat „un indiferentism religios, prin contactul cu o lume necunoscută, cu atâtea neamuri străine, sufletul credinciosului nostru a suferit schimbări esențiale” (p. 182). Între credincioși, s-au răspândit idei noi, vederile li s-au lărgit, iar convingerile lor morale s-au modificat. Războiul produce „o rapidă devalvare a moravurilor publice”: „locul stropit cu sânge s-a dovedit că nu e terenul priincios pentru înflorirea virtuților creștinești”. Viața socială, afirmă R. Ciorogariu, ne prezintă probe că „războiul – în loc să mobilizeze și să apropie sufletele de Dumnezeu – a contribuit la destrămarea și la însălbăticirea moravurilor” (p. 182). Fiii bisericii noastre se vor întoarce din război „cu altă fizionomie sufletească” (s.n.). În fața acestei situații, Episcopul vicar face apel la noua misiune a preoților bisericii ortodoxe, aceea de îndrumare pastorală de după război, prin „intensificarea activității de apologetică” în cadrul conferințelor pastorale.

În anul 1918 (toamna se încheie războiul), gândurile sale din meditațiile anului precedent se adevăresc: „Tinerii, reîntorși din război, cu sufletul infectat de microbii unui pseudo-socialism rău înțeles și rău aplicat au început a răsturna toată ordinea morală de la sate”. În fața noii situații, „viața și organizația noastră bisericească va trebui să sufere reforme și prefaceri radicale”. Trupele revoluționare maghiare au prigonit preoțimea ortodoxă, astfel că mulți au fost nevoiți să se refugieze și nu au putut întocmi datele pentru acest raport.

Prezentarea activității Consistoriului orădean pe anul 1919 începe cu menționarea „caracterului îngrozitor” al situației poporului român: „sate întregi erau jefuite, ba chiar aprinse, preoții – urmăriți, refugiați prin văi și păduri...supuși persecuțiilor groaznice și chiar morții” (p. 193). Am fost scăpați de către „glorioasa armată română” (29 aprilie 1919, intrarea armatei române în Oradea), dar „prin demarcațiunea” de hotar, s-a pierdut parohiile din Micherechi, Cristor, Săcal, Ch. Apateu, Darvaș, Jaca, Vecherd și Peterd.

Au rămas să slujească, la sfârșitul anului, 208 preoți, la 276 de parohii matre, 71 de filii, pentru 298 biserici și pentru un număr de 211.794 de suflete. În decursul anului, s-au născut și botezat 6.219 copii și au murit 15.327 de oameni. În episcopie, figurează 1.666 sectari. R. Ciorogariu mai face o mențiune legată de analfabetism: din numărul total de credincioși ortodocși, știu citi și scrie 21.907 bărbați și 15.138 femei, în total 37.138, ceea ce înseamnă un procent de 82,47 % analfabeți. Fără comentarii. Sau comentarii triste și o constatare înspăimântătoare.

Textul de mai sus constituie o sinteză documentară, menită să atragă atenția asupra situației speciale a guvernării treburilor bisericești din Episcopia Arad și Oradea-Mare în decursul anilor tulburi ai războiului prim mondial și a schimbării puterii statale în urma hotărârii Adunărilor naționale și a Tratatelor de pace. E un semnal privind problemele cu care s-a confruntat Biserica Ortodoxă din Arad și Oradea într-o perioadă de criză statală și națională. Ofertăm astfel un documentar pentru teologi și istorici să comenteze în limbajul specific și după viziunea lor științifică atmosfera din timpul Războiului mondial.